

Міністерство освіти і науки України
Державний заклад
«ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ імені К.Д. УШИНСЬКОГО»

Чухрій Інна Володимирівна

УДК 159.923.33:159.922.76

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ
ДЕЗАДАПТОВАНOSTІ МАТЕРІВ У СТАВЛЕННІ ДО ДІТЕЙ-ІНВАЛІДІВ
ТА ЇЇ ПСИХОКОРЕКЦІЯ

19.00.07 – педагогічна та вікова психологія

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата психологічних наук

Одеса – 2013

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано у Вінницькому соціально-економічному інституті Вищого навчального закладу «Відкритий Міжнародний університет розвитку людини «Україна» Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник – доктор психологічних наук, професор
Томчук Михайло Іванович,
Вінницький обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників, завідувач кафедри методики викладання природничо-математичних дисциплін.

Офіційні опоненти: - доктор психологічних наук, професор
Фурман Анатолій Васильович,
Тернопільський національний економічний університет, завідувач кафедрою соціальної роботи;

кандидат психологічних наук
Жогно Юрій Петрович,
Одеський національний медичний університет,
асистент кафедри соціальної допомоги,
загальної та медичної психології.

Захист відбудеться «19» вересня 2013 р. о 9 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 41.053.03 у Південноукраїнському національному педагогічному університеті імені К.Д. Ушинського за адресою: 65020, м.Одеса, вул. Старопортофранківська, 26, конференц-зал.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К.Д. Ушинського за адресою: 65020, м.Одеса, вул. Старопортофранківська, 36.

Автореферат розісланий « » _____ 2013р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

О.В. Кузнєцова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Понад 650 мільйонів людей, приблизно 10-15% населення світу, живуть з інвалідністю. Згідно з офіційною статистикою Міністерства охорони здоров'я України кількість інвалідів, або ж іншими словами людей з функціональними обмеженнями, в Україні складає 2,67 мільйона, що становить близько 5,2 % від усього населення, у тому числі дітей і підлітків серед них приблизно 250 тисяч. Проблеми реабілітації дітей з інвалідністю викликають все більший державний, науковий та практичний інтерес. На сьогодні на державному рівні створено програми інтеграції в соціум дітей з обмеженими можливостями, всебічної їх соціально-психологічної адаптації та супроводу, який здійснюється і в сім'ї.

Дослідженням сімейної проблематики дітей-інвалідів та розробкою корекційних заходів займалися М. С. Певзнер, О. М. Мастюкова, І. І. Мамайчук, та ін. Так, Л. М. Шипіцина вивчала стосунки в родинях, де виховуються діти з розумовою відсталістю, особистісні особливості матерів, що виховують таких дітей; Є. Г. Ейдемільер, В. В. Юстицькіс досліджували структурно-функціональні особливості та основні напрямки розвитку сімей, у складі яких є психічно хворі; Р. Ф. Майрамян, В. А. Вишневський узагальнювали дані про прояви в батьків дітей-інвалідів різних соматичних захворювань, астенічних та вегетативних розладів, депресивної симптоматики; В. В. Ткачова аналізувала особливості виникнення в батьків дітей-інвалідів особистісних порушень. Ці та інші дослідження засвідчують наявність дисгармонійних змін в структурі особистості батьків, особливо матерів, які виховують дітей з функціональними обмеженнями, виникнення симптомокомплексів переживань і станів, що свідчать про їх соціально-психологічну дезадаптованість.

Загалом, дослідженням проблеми соціально-психологічної дезадаптації людини займалися Л. С. Виготський, В. А. Петровський, А. В. Фурман, А. А. Налчаджян та ін. Особливості соціально-психологічної дезадаптованості особистості представлені в працях: Б. Г. Ананьєва, А. Адлера, Г. Айзенка, Е. Еріксона, Г. Гартманна, О. В. Кузнецової, С. Д. Максименка, А. В. Массанова, О. П. Саннікової, Л. М. Собчик, Ж. Піаже, З. Фрейда, К. Роджерса, С. І. Розума, О. Я. Чебикіна та ін. Соціально-психологічна дезадаптованість людей з особливими потребами була предметом спеціальних досліджень М. І. Томчука, Ю. П. Жогна, Т. О. Комар, Т. Л. Панченко, В. А. Скрипник та ін. Разом з тим проблема соціально-психологічної дезадаптованості матерів, які виховують дітей-інвалідів, психологічних труднощів, які переживають ці жінки, зокрема у ставленні до власної дитини, питання їх психокорекції залишилися поза увагою науковців. Саме тому темою нашого дослідження обрано «Особливості соціально-

психологічної дезадаптованості матерів у ставленні до дітей-інвалідів та її психокорекція».

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконувалось в межах науково-дослідної роботи ВНЗ «Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна» за темою «Теоретико-методологічні та практичні засади соціалізації особистості студентів з обмеженими можливостями» (номер державної реєстрації 0107U011635). Тему дисертації затверджено вченою радою Вінницького соціально-економічного інституту Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна» (протокол №4 від 30.11.2010 р.) та узгоджено в Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол №7 від 27.09.2011 р.). Автором досліджувались особливості соціально-психологічної дезадаптованості матерів дітей-інвалідів.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати й емпірично виявити психологічні фактори, чинники, показники соціально-психологічної дезадаптованості матерів дітей-інвалідів та апробувати програму її психокорекції.

Відповідно до сформованої мети передбачено виконати такі **завдання дослідження:**

1. Здійснити теоретичний аналіз проблеми соціально-психологічної дезадаптованості матерів дітей-інвалідів у вітчизняній та зарубіжній літературі, розробити модель досліджуваного явища.

2. Дібрати систему методів, психодіагностичних методик, спрямованих на визначення соціально-психологічної дезадаптованості матерів, які виховують дитину з особливими потребами.

3. Емпірично виявити зовнішні фактори та внутрішні чинники, особливості соціально-психологічної дезадаптованості матерів та компонентів їх ставлення до дітей-інвалідів.

4. Розробити та експериментально апробувати програму психокорекції дезадаптованості матерів, які виховують дитину-інваліда.

Об'єктом дослідження є соціально-психологічна адаптація матерів дітей з обмеженими можливостями.

Предметом дослідження – структура та компонентний склад показників соціально-психологічної дезадаптованості матерів у ставленні дітей-інвалідів, її чинники та психокорекція.

Гіпотеза дослідження. Соціально-психологічна дезадаптованість матерів дітей-інвалідів зумовлена як зовнішніми (соціальними) факторами, так і внутрішніми (психологічними) чинниками, виявляється через деформованість їх ставлення до дітей, що погіршує умови їх особистісного розвитку, впливає на власні психічні стани, здоров'я. Компонентами зазначеної дезадаптованості є когнітивний, емоційний, поведінковий та комунікативний, що у сукупності представляють цілісне ставлення матері до дитини-інваліда. Подолати соціально-психологічну дезадаптованість матерів можна шляхом використання

комплексу адекватних психокорекційних заходів, спрямованих на зміну матерів ставлення до дітей-інвалідів, підвищення їх соціальної активності.

Методи дослідження. Для вирішення сформульованих у дослідженні завдань було використано комплекс взаємодоповнюючих методів: 1) теоретичних – аналіз, синтез, порівняння, узагальнення, класифікація та систематизація теоретичних і експериментальних даних (для визначення сутності і особливостей соціально-психологічної дезадаптованості матерів, які виховують дитину-інваліда, та її впливу на ставлення до дитини з обмеженими можливостями), метод моделювання; 2) емпіричні – констатувальний експеримент: спостереження, усне, письмове опитування, тестування; формувальний експеримент – методи групової (психоаналіз, психодрама, гештальт-терапія, сімейна психотерапія, символдрама, арттерапія тощо) та індивідуальної психокорекційної роботи (для перевірки ефективності програми корекції соціально-психологічної дезадаптованості матерів, що виховують дитину-інваліда); 3) методів математичної обробки та інтерпретації результатів дослідження – варіаційний, кореляційний (за К. Пірсоном, Ч. Спірменом) аналізи, t-критерій Стьюдента (для пошуку відмінностей, що досліджувалися).

Психодіагностичний комплекс, використаний у роботі, призначений для вивчення: ознак соціально-психологічної дезадаптованості («Методика діагностики соціально-психологічної адаптації» К. Роджерса і Р. Раймонда); ставлення матерів до дітей («Методика діагностики батьківського ставлення» А.Я. Варга, В.В. Століна; «Методика PARI» Е. Шиффер і Р. Белла «Сімейне життя материнськими очима»); психологічних чинників соціально-психологічної дезадаптованості («Методика діагностики самооцінки» Ч. Спілбергера – Ю. Ханіна; «Методика диференціальної діагностики депресивних станів» В.А. Жмурова; «Діагностика типів акцентуацій рис характеру» за К. Леонгардом; «Методика діагностики показників і форм агресії» А. Басса і А. Даркі в адаптації А.К. Осницького, методика «Q-сортування» В. Стефансона, проективна малюнокова методика «Малюнок сім'ї», що описана Д. Ділео, А.І. Захаровим, В. Хьюлсом).

Організація та експериментальна база. Дослідження проводилось упродовж 2008 – 2012 років на базі Вінницького обласного центру соціально-психологічної реабілітації дітей та молоді з функціональними обмеженнями «Обрій», Вінницького міського центру соціально-психологічної реабілітації дітей та молоді з функціональними обмеженнями «Гармонія», Вінницької обласної громадської організації асоціації захисту та допомоги інвалідам «Відкриті серця». В констатувальному дослідженні взяло участь 170 родин, які виховують дитину-інваліда з множинними функціональними обмеженнями, у формувальному – експериментальна та контрольна групи, які складала по 30 матерів дітей-інвалідів кожна.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що:

уперше запропонована модель соціально-психологічної дезадаптованості матерів дітей-інвалідів, що проявляється в їх особистісному ставленні до дітей на когнітивному, поведінковому, емоційному та комунікативному рівнях;

установлено типи ставлення, що представляють соціально-психологічну дезадаптованість матерів дітей-інвалідів як цілісне явище, розкрито фактори (інвалідність дитини, напружені взаємини з іншими членами сім'ї, низький ступінь особистісної реалізації в соціумі та ін.) та чинники (наявність внутрішніх конфліктів, депресивність, агресивність, тривожність, акцентуації характеру та ін.) соціально-психологічної дезадаптованості матерів дітей-інвалідів; описано специфіку її показників, представлено характеристику основних компонентів, визначено переважання поведінкового та комунікативного компонентів у деформованому ставленні матерів до дітей-інвалідів; створено модель психокорекції соціально-психологічної дезадаптованості матерів дітей-інвалідів та доведено, що позитивні зміни когнітивного, емоційного, комунікативного та поведінкового компонентів ставлення матерів до дітей-інвалідів допомагає її подоланню;

уточнено уявлення про сутність соціально-психологічної дезадаптованості матерів дітей-інвалідів; доповнено психологічні характеристики матерів дітей з інвалідністю в залежності від рівня їх тривожності; конкретизовано відомості про динаміку переживань в цих групах матерів під впливом психокорекційної роботи;

набули подальшого розвитку теоретичні положення про соціально-психологічну дезадаптованість особистості в особливих умовах життєдіяльності.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає в тому, що скомпоновано психологічні діагностичні методи, спрямовані на вивчення соціально-психологічної дезадаптованості матерів дітей-інвалідів. Розроблено програму психокорекції соціально-психологічної дезадаптованості матерів дітей-інвалідів та їх ставлення до дитини, що може бути використано психологами, соціальними працівниками, які працюють у центрах соціальної реабілітації людей з інвалідністю. Зміст теоретичної та практичної частини роботи було застосовано у ході викладання таких дисциплін: «Психологія людей з особливими потребами», «Реабілітаційна психологія», «Спецпрактикум з психокорекції», «Психологія життєвих криз».

Результати дослідження впроваджені в навчально-виховний процес вищих навчальних закладів: Вінницького соціально-економічного інституту Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна» (довідка про впровадження № 1/30-34 від 31.01.2013 р.), Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (довідка про впровадження від 01.02.2013 р.); у роботі Вінницького обласного центру соціально-психологічної реабілітації дітей та молоді з функціональними обмеженнями «Обрій» (довідка про впровадження № 021 від 31.01.2013 р.), Вінницького міського центру соціально-психологічної реабілітації дітей та молоді з функціональними обмеженнями «Гармонія» (акт впровадження № 16-13 від 31.01.2013 р.).

Апробація результатів дисертації. Основні положення та результати дисертаційного дослідження обговорено та схвалено на: XI Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми навчання та виховання

людей з особливими потребами в інтегрованому освітньому середовищі» (Київ, 2011), VIII Міжнародній науково-методичній конференції «Духовна культура особистості: Креативні освітні технології» (Вінниця, 2011), XII Міжнародній науково-практичній конференції з розвитку мультидисциплінарного підходу в психіатрії «Вплив сімейних процесів, психопатології батьків на психічне здоров'я дітей» (Вінниця, 2012), Всеукраїнській нараді з питань правового регулювання та забезпечення прав людей з інвалідністю для правозахисників «Незалежне проживання з підтримкою в громаді для людей з важкими формами інвалідності» (Вінниця, 2011), IX регіональній науково-практичній конференції «Мультидисциплінарний підхід в лікуванні психічних і поведінкових розладів» (Вінниця, 2011), Міжрегіональній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми практичної психології» (Вінниця, 2012), звітних науково-практичних конференціях Вінницького соціально-економічного інституту університету «Україна» «Наука і навчальний процес» (2011-2013), на засіданні наукового семінару Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К.Д. Ушинського (Одеса, 2013).

Публікації. Основні результати дослідження висвітлені в 11 наукових працях, з яких 1 міжнародна монографія (колективна), 6 наукових статей – у виданнях, що включені до переліку фахових у галузі психології.

Структура дисертації. Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Повний обсяг дисертації становить 264 сторінки комп'ютерного тексту, основний текст викладено на 173 сторінках. Робота містить 22 таблиці, 8 рисунків. У списку використаних джерел 242 найменувань, з них 16 іноземною мовою, що охоплюють 21 сторінку. Додатки (8) викладено на 70 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність досліджуваної проблеми, визначено мету, завдання, об'єкт, предмет, гіпотезу, методи дослідження; розкрито наукову новизну та практичне значення здобутих результатів; наведено відомості про апробацію результатів дослідження і публікації за темою дисертації.

У першому розділі **«Соціально-психологічна дезадаптованість матерів дітей-інвалідів як предмет наукового аналізу»** проведено аналіз наукової вітчизняної та зарубіжної літератури з проблеми соціально-психологічної адаптації особистості, визначено фактори, умови та чинники, компоненти соціально-психологічної дезадаптованості матерів, які виховують дитину з інвалідністю.

Народження дитини з вадами фізичного, фізіологічного розвитку викликає у матерів психологічні зміни, що супроводжуються певним комплексом переживань і поведінкових реакцій та виявляються як в особистісній сфері, так і в спілкуванні та діяльності. Особистісне переживання матері дитини-інваліда має певну стадійність, пов'язану з динамікою батьківської кризи. Ця стадійність розкриває дію різних механізмів адаптації

до ситуації «особливого» материнства (Р. Дарлінг, М. Селігман, Г. Фюр та ін.). На першій стадії – емоційна дезорганізація: шок та заперечення. Друга стадія чи фаза розглядається як період негативізму і неприйняття факту інвалідності дитини. Третя фаза батьківського переживання характеризується виникненням амбівалентних почуттів, що породжують синдром «хронічного суму». Четверта стадія адаптації характеризується емоційною реорганізацією, пристосуванням, прийняттям інвалідності дитини. У разі порушення перебігу цих процесів виникають й зворотні наслідки, що характеризуються як стійка соціально-психологічна дезадаптованість матерів дітей-інвалідів. Остання є систематичним порушенням процесу адаптації, джерелом психічної напруги, внутрішнього дискомфорту та нестабільності і може призвести до формування негативних особистісних якостей та властивостей (О. В. Кузнєцова, Є. А. Савіна, Л. І. Солнцева, Л. М. Шипіцина та ін.).

За результатами досліджень соціально-психологічної дезадаптації, викладених у працях Г. Айзенка, Г. О. Балла, Ж. Піаже, Г. Гартмана, З. Фройда, А. В. Фурмана, А. В. Петровського, К. Роджерса та ін. здійснено узагальнення основних підходів, концепцій щодо її сутності, компонентів та ін.

На основі теоретичного вивчення сутності соціально-психологічної дезадаптованості матерів дітей-інвалідів встановлено, що вона визначає рівень та результат функціонування психіки матері, яка виражається в неможливості адаптації до власних потреб і бажань, що заважає задоволенню потреб дитини з інвалідністю і виконанню вимог, які ставить соціальне середовище. Центральною ознакою названої дезадаптованості є переживання матір'ю довготривалих внутрішніх і зовнішніх конфліктів внаслідок факту інвалідності дитини, без знаходження адекватних психічних механізмів і форм поведінки, що необхідні для їх розв'язання. Ці негативні прояви позначаються в цілому на розвитку особистості матері, призводять до дисгармонійних змін, в тому числі в системі суб'єктивно-оцінних ставлень до зовнішнього світу та до себе як особистості (В. М. Мясіщев). Таким чином, соціально-психологічна дезадаптованість виражається через негативні ставлення матерів до дітей-інвалідів, що об'єднані у вигляді емоційного, поведінкового, когнітивного та комунікативного компонентів (А.Я. Варга, В.В. Столін та ін.).

На основі теоретичного аналізу проблеми запропонована авторська модель соціально-психологічної дезадаптованості матерів дітей-інвалідів (рис.1.).

Рис. 1. Модель соціально-психологічної дезадаптованості матерів, які виховують дитину-інваліда

Представлена модель демонструє уявлення автора про структуру, умови, чинники та особливості соціально-психологічної дезадаптованості матерів, які виявляються через компоненти особистісного ставлення до дитини з інвалідністю.

Кожен з цих компонентів реалізується матерями через певний тип ставлення до дитини-інваліда: емоційний – через «відторгнення», яке відображається у тому, що батьки не приймають індивідуальність дитини, їм здається, що дитина нічого не досягне у житті і т.п.; поведінковий – через «гіперсоціалізацію» та «соціальну бажаність поведінки», що можуть відображатися в авторитаризмі, в нав'язуванні дитині своєї точки зору; когнітивний – через «інфантилізацію», тобто намагання приписати дитині особистісну та соціальну неспроможність; комунікативний – через таке ставлення, як «симбіоз з дитиною», що характеризується відчуттям матері своєї єдності з дитиною, що утруднює її розвиток, а саме самостійну здатність виражати свої переживання та потреби, взаємодіяти з оточуючими. Нерідко дитина може демонструвати істеричні типи поведінки, що підтверджує неспроможність домовлятися з дорослими чи однолітками вербально.

У більшості випадків зазначені типи ставлення матерів до дитини-інваліда є деструктивними, негативно позначаються на її психічному та соматичному розвитку.

У другому розділі **«Вивчення особливостей соціально-психологічної дезадаптованості матерів у ставленні до дітей-інвалідів»** розкрито результати констатувального експерименту, який проводився з метою виявлення факторів, умов, чинників, компонентів, показників та рівнів розвитку соціально-психологічної дезадаптованості матерів дітей-інвалідів.

Відповідно до поставлених завдань використано комплексний підхід в доборі методів та методик дослідження феномену дезадаптованості матерів. В основу констатувального експерименту покладено систему взаємодоповнюючих валідних і надійних психодіагностичних методик, спрямованих на визначення психічних станів, ставлення до дитини-інваліда, тенденцій поведінки, рівнів соціально-психологічної дезадаптованості матерів, які доповнювались методами опитування, спостереження, аналізу продуктів діяльності та ін.

За результатами дослідження за методикою К. Роджерса і Р. Даймонда встановлено, що серед жінок, які виховують дитину-інваліда, дезадаптованими є 36,6%. Цей факт вказує на поширеність досліджуваного явища, яке пов'язане з наявністю стійких порушень особистісного розвитку матерів та дисбалансу у стосунках з оточуючими.

Встановлено специфіку ознак соціально-психологічної дезадаптованості цієї групи матерів. На відміну від матерів дітей з типовим розвитком, які теж за низкою причин характеризуються як дезадаптовані, жінки, які виховують дитину-інваліда, відзначаються складнішою динамікою переживання, значно нижчим рівнем самоприйняття, прийняття інших людей, що поєднується з тенденцією до інтернальності та вираженим прагненням до домінування. Ці психологічні прояви пов'язані також і з тим, що в більшості випадків такі сім'ї або відокремлюються від соціального середовища, або ж контактують переважно з сім'ями, що також виховують дитину з інвалідністю, тобто при їх низькій соціальній активності проявляється тенденція до надмірного контролю над поведінкою дитини, що може призвести до її інфантилізації та посилення залежності, безпорадності, психологічної інвалідизації. Таким чином, центральною ознакою соціально-психологічної дезадаптованості матерів дітей-інвалідів є неадекватне ставлення до себе і до оточуючих, зокрема до дитини з інвалідністю.

Когнітивний, емоційний, поведінковий та комунікативний компоненти соціально-психологічної дезадаптованості матерів дітей-інвалідів оцінювались за типом ставлення матерів до дитини. Встановлено, що найбільше проявляються показники дезадаптованості за поведінковим компонентом ставлення («гіперсоціалізація» – 60,7%; «соціальна бажаність поведінки» – 88,8%). Це свідчить про недооцінку матерями соціальної активності дітей-інвалідів, нав'язуванні їм своєї точки зору, надмірний авторитаризм тощо. Комунікативний компонент ставлення у матерів до дітей-інвалідів має високий показник прояву (70 %), що виражається в симбіотичному ставленні до

дитини. Результати дослідження вказують також на міжособистісну дистанцію у спілкуванні матерів з дітьми-інвалідами. Показник дезадаптованості за емоційним компонентом ставлення (42,6 %) вказує на проблему матерів у прийнятті дитини з інвалідністю. Показник когнітивного компоненту ставлення дезадаптованих матерів дітей-інвалідів (35%), свідчить про недооцінку матерями особистісного потенціалу дитини, приписування їй соціальної неспроможності. Отримані дані вказують на те, що саме симбіотичні стосунки з дитиною, надмірна тривога матері та піклування, що має авторитарний характер, заважають її самореалізації в інших соціальних ролях. Зокрема, мають місце сімейні конфлікти внаслідок зниження уваги до чоловіка, незадоволення своєю роллю в родині та обмежень для вияву власного особистісного та професійного потенціалу.

В роботі у якості внутрішніх чинників соціально-психологічної дезадаптованості матерів розглядаються внутрішньоособистісні конфлікти, тривожність, депресивність, агресивність, акцентуації характеру та ін.

У зв'язку з вищезазначеним, а також враховуючи те, що тривога є базовим станом щодо розвитку депресії, агресії, негативного ставлення (Є. П. Ільїн, Р. Мей, А. А. Налчаджян, З. Фройд, Ю.А. Ханін та ін.), здійснювався поділ досліджуваних на групу високотривожних (64,1%) та середньотривожних (35,9%).

Високотривожні матері дітей-інвалідів характеризуються високим рівнем опосередкованої агресії, підозрілістю, почуттям провини, що вказує на механізм зняття ними напруги шляхом реагування ззовні, драматизацію переживань, демонстрацію емоційних реакцій. Встановлено, що 8,3% матерів цієї групи переживають явно виражену депресію. Ці досліджувані конформні, песимістичні, схильні до страхів, орієнтовані на загальноприйняті норми поведінки, залежні від впливів середовища. В цій групі найбільш наявні емотивна, циклотимна, дистимічна акцентуації характеру. Основні поведінкові тенденції такі, як залежність, уникання боротьби, намагання відійти від взаємодії у конфліктних ситуаціях, схильність до компромісів, товариськість проявляється переважно у членів описаної групи. Слід зазначити, що саме ці матері відрізняються найбільш вираженими показниками соціально-психологічної дезадаптованості.

В групі матерів дітей-інвалідів з середнім рівнем тривожності встановлено значно нижчі рівні агресії та явно вираженої депресії (3,1%), ніж у високотривожних. Ці особи менш залежні від зовнішнього впливу, орієнтовані на власну думку, суб'єктивно мотивовані, але з тенденцією до психосоматичних захворювань. Зниження показників соціально-психологічної дезадаптованості в цій групі свідчить про провідне значення тривожності як чинника, що опосередковує травмуючий вплив ситуації «особливого материнства» та позначається на результатах адаптації до неї.

З метою поглибленого вивчення зовнішніх факторів (умов та чинників) соціально-психологічної дезадаптованості матерів дітей-інвалідів були застосовані такі методи: бесіди з матерями та близькими їм людьми, спостереження, аналіз результатів діяльності. Встановлено, що 38,8% матерів,

які брали участь в дослідженні – не працевлаштовані, 30% – мають неповну сім'ю, 33,6% – мають тільки одну дитину, а 66,4% – мають двох і більше дітей, в тому числі одного з них з інвалідністю. Отримані дані вказують на проблеми професійної та особистісної самореалізації матерів дітей-інвалідів.

У третьому розділі **«Психокорекція дезадаптованості матерів, які виховують дітей-інвалідів»** з метою усунення соціально-психологічної дезадаптованості матерів дітей-інвалідів запропоновано модель (рис.2) та програму її психокорекції. Засоби психокорекції об'єднуються в три блоки: просвітницький, консультативний та блок корекційної роботи. Передбачається, що за своєю структурою та функціями вони повинні ефективно впливати на позитивну зміну когнітивного, емоційного, комунікативного та поведінкового компонентів ставлення дезадаптованих матерів до дітей-інвалідів, що виявляється в утвердженні більш ефективної батьківської позиції, збільшенні їх соціальної активності, підвищенні адекватності самоприйняття і прийняття дитини, зниженні показників агресивності, депресивності та особистісної тривожності.

Апробація запропонованої психокорекційної програми відбувалася на базі Навчального семінару «Табір активної реабілітації для опікунів та людей з інвалідністю», що проводився за сприяння Національної Асамблеї інвалідів України, Асоціації захисту та допомоги інвалідам «Відкриті серця», Вінницького центру соціально-психологічної реабілітації дітей та молоді з функціональними обмеженнями «Обрій». У формульованому експерименті взяло участь 30 матерів, що виховують дитину з інвалідністю.

Навчальний семінар проводився в три етапи:

1. На першому етапі психокорекційної програми (перше півріччя 2011 року) було проведено дослідження за розробленим комплексом діагностичних методик. В подальшому, в рамках корекційної програми з зазначеними матерями проводились лекції, семінари з проблем інвалідності дитини, власних психічних станів, розвитку позитивного ставлення до дитини, саморозвитку та саморегуляції власної поведінки, активності.

2. На другому етапі психокорекційної програми (друге півріччя 2011 року) проходили лекційні, практичні заняття, відбувалось обговорення змісту матеріалу, розпочались тренінгові заняття.

3. Третій етап психокорекційної програми (перше півріччя 2012 року) передбачав заключні тренінгові заняття, після завершення яких відбулося повторне комплексне психодіагностичне дослідження. Окрім того, для підвищення ефективності впливу психокорекційної програми учасникам було запропоновано такі заходи, як: індивідуальні психологічні консультації, телефонне консультування, дистанційне консультування в форумі соціальних мереж.

Рис 2. Модель психокорекції соціально-психологічної дезадаптованості матерів, які виховують дітей-інвалідів

Для перевірки ефективності психокорекційної програми було проведено порівняння результатів вивчення соціально-психологічної дезадаптованості матерів дітей-інвалідів до їх участі в зазначеній програмі та після неї.

Дослідження ставлення матерів до дітей з інвалідністю засвідчили наступні зміни в результаті психокорекційної роботи (табл.1): 1) показники емоційного компоненту зросли, що вказує на позитивні зрушення в прийнятті матерями факту інвалідності дитини; 2) у поведінковому компоненті відмічається зменшення авторитаризму, бажання матерів контролювати всі сфери діяльності дитини, зросла їх зацікавленість у справах дитини, прагнення допомогти та підтримати її інтереси, підкріплення рівнів ініціативи та активності дитини та ін., тобто, стверджувати про зменшення «соціальних тривог» матерів, пов'язаних із страхом, що оточуючі не сприйматимуть дитину з інвалідністю та негативно ставитимуться до родин, в яких виховуються такі діти; 3) у когнітивному та комунікативному компонентах ставлень спостерігається незначне збільшення показників (інфантилізація, симбіоз), що пояснюється посиленням прив'язаності до дитини з інвалідністю (Дж. Болбі) в результаті зниження соціальних тривог (сорому за інвалідність дитини) та підвищення емоційного прийняття. Також виявлено, що під час проходження психокорекційних груп учасники можуть перебувати у регресному стані (Д. Вітакер, К. Томе, К. Кехеле та ін.), що надає можливість здійснити корекцію на емоційному рівні, а інтеграція та усвідомлення на когнітивному рівні та вироблення відповідних поведінкових реакцій може відбутися через певний період часу (протягом 2-х місяців). Для покращення показників зазначених компонентів необхідно розробити в подальшому тренінг розвитку комунікативних вмінь для матерів дітей-інвалідів.

Таблиця 1

Результати діагностики ставлень матерів до дітей – інвалідів до та після психокорекційної роботи (за методикою А.Я. Варга, В.В. Століна)

Етапи експерименту	Компоненти дезадаптованості матерів дітей-інвалідів									
	Емоційний		Поведінковий				Когнітивний		Комунікативний	
	Типи батьківського ставлення (в балах)									
	Прийняття/ відторгнення		Соціальна бажаність		Авторитарна гіперсоціалізація		Інфантилізація		Симбіоз	
	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ
До психокорекції	79,55	79,3	39,35	40,5	84,75	80,05	77,85	76,25	77,85	77,85
Після психокорекції	90,65	80,5	27,85	40,7	73,4	82,35	79,9	76,8	79,05	77,85
t-критерій Стьюдента	2,48*	0,07	2,48*	0,69	1,66	1,3	0,07	0,56	0,68	0,52

Примітка. Умовні позначення: 1) ЕГ - експериментальна група, КГ – контрольна група; 2) позначка * вказує на рівень значущості $p < 0,05$.

Було проведено порівняльне дослідження внутрішніх чинників соціально-психологічної дезадаптованості до та після участі матерів дітей-

інвалідів в психокорекційній програмі. Виявлено, що рівень ситуативної та особистісної тривоги у матерів дітей-інвалідів експериментальної групи (ЕГ) значно знизився у порівнянні з контрольною (КГ) (табл. 2). Дана особливість пояснюється зняттям у матерів внутрішньої психологічної напруги та дискомфорту.

Таблиця 2

Особливості тривожності матерів дітей-інвалідів до та після психокорекційної роботи (n_{ЕГ} = 30, n_{КГ} = 30)

Показники тривожності	Рівні тривожності (у %)					
	Низький		Середній		Високий	
	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ
Реактивна тривожність у матерів до експерименту	40	40	53,4	53,3	6,6	6,7
Реактивна тривожність у матерів після психокорекційної роботи	53,4	40	46,6	53,4	0	6,6
Зміни реактивної тривожності	13,4	0	-6,8	0,1	-6,6	-0,1
Особистісна тривожність у матерів до експерименту	20	20	70	70	10	10
Особистісна тривожність у матерів після психокорекційної роботи	33,4	20	66,6	70	0	10
Зміни особистісної тривожності	13,4	0	-3,4	0	-10	0

Відмінності у значеннях показників реактивної та особистісної тривожності експериментальної групи до та після експерименту статистично достовірні з вірогідністю допустимої помилки $p < 0,05$. Також виявлено, що зміни у показниках депресивності матерів експериментальної групи статистично достовірні з вірогідністю $p < 0,05$. Цього не можна сказати про матерів контрольної групи.

Після формувального експерименту в групі високотривожних матерів дітей-інвалідів виявлено збільшення показників помірної та вираженої депресії та відповідно зменшення показників відсутності депресивних переживань, легкої та мінімальної депресії; спостерігається зменшення вербальної агресії, почуття провини, негативізму та підозрілості. Дану особливість можна пояснити тим, що в зв'язку із зниженням показників тривожності та зменшенням впливу захисних механізмів матері ЕГ групи перейшли в своєму психологічному стані з фази агресії (гніву) у фазу депресії (непатологічної), що відповідає динаміці переживання втрати образу «ідеальної дитини» та руху у напрямку прийняття дитини з інвалідністю. З одного боку, це характеризує переживання втрати матерями чогось важливого, своїх мрій та сподівань щодо дитини, з іншого – тільки через депресивну фазу матері можуть перейти до прийняття дитини з інвалідністю. Не відбулись психокорекційні зміни в показниках фізичної та опосередкованої агресії, дану особливість можна пояснити тим, що досліджувані мають значні труднощі в комунікації з дитиною і досягають бажаного результату не через конструктивну взаємодію, а методами фізичного примусу, на що вказують

труднощі в корекції комунікативного компоненту ставлень матерів до дітей-інвалідів.

В групі середньотривожних матерів показники вираженої депресії відсутні, а показники помірної депресії знизились, що вказує на внутрішню стабілізацію особистості та перехід до переживання прийняття інвалідності дитини, яке в подальшому надасть можливість конструктивної взаємодії між членами досліджуваних сімей.

За результатами формувального експерименту можна зробити висновок про підтвердження гіпотези дослідження та достатньо високу ефективність розробленої психокорекційної програми, яка сприяла суттєвому зниженню соціально-психологічної дезадаптованості матерів дітей-інвалідів.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі представлено нове теоретико-експериментальне узагальнення, наукове розв'язання проблеми соціально-психологічної дезадаптованості матерів, які виховують дитину-інваліда. Розроблено модель її розвитку та програму психокорекції, які апробовані в експерименті.

Дослідження, виконане у цьому контексті, дозволяє зробити наступні висновки:

1. Народження дитини з інвалідністю викликає в батьків соціально-психологічну дезадаптованість, яка сильніше проявляється в матерів. Дезадаптованість та особистісне переживання матерів мають певну стадійність і зумовлені: 1) зовнішніми факторами: інвалідністю дитини, напруженими взаєминами з іншими членами сім'ї, низьким ступенем особистісної реалізації в соціумі, розладами в родині (чоловік залишає сім'ю, конфлікти з батьками) та ін., труднощами спілкування з малознайомими людьми в незвичних ситуаціях; 2) внутрішніми чинниками: наявністю внутрішніх конфліктів (між власними почуттями та обов'язком), тривожністю, депресивністю, агресивністю, акцентуаціями характеру. Дезадаптованість матерів проявляється через неадекватне ставлення до дитини. Виокремлено компоненти ставлення: емоційний – розкрито через ставлення «відторгнення», поведінковий – через «гіперсоціалізацію», «соціальну бажаність поведінки», когнітивний – через «інфантилізацію», комунікативний компонент розкривається через ставлення «симбіоз з дитиною».

2. Для вивчення соціально-психологічної дезадаптованості матерів дітей-інвалідів та особливостей їх ставлення дібрано та застосовано комплекс психодіагностичних методик, які доповнювались методами спостереження, опитування, проективною малюнковою методикою тощо.

3. Встановлено, що серед жінок, які виховують дитину-інваліда, дезадаптованими є 36,6%, що вказує на поширеність досліджуваного явища. На відміну від матерів дітей з типовим розвитком вони відзначаються значно нижчим рівнем самоприйняття та прийняттям інших, тенденцією до інтернальності та вираженим прагненням до домінування. Зазначені характеристики поєднуються в складній динаміці особистісного переживання матір'ю інвалідності дитини.

4. Виявлено, що соціально-психологічна дезадаптованість матерів найбільшою мірою проявляється через деформоване ставлення до дитини-інваліда у поведінковому та комунікативному компонентах, що свідчить про надмірний авторитаризм, недооцінку матерями соціальної активності дітей-інвалідів та потяг до симбіотичних стосунків. Також виявлено значимі показники дезадаптованості у емоційному та когнітивному компонентах, що вказує на проблему матерів у прийнятті дитини з інвалідністю, недооцінку її особистісного потенціалу, приписування соціальної неспроможності.

5. Отримані дані вказують на провідне значення тривожності як чинника, що опосередковує травмуючий вплив ситуації «особливого материнства» та позначається на результатах адаптації до неї. Виявлено, що високотривожні матері дітей-інвалідів характеризуються: високим рівнем прояву агресії та депресії, залежністю від впливів середовища, товариськістю, яка переважно виявляється у стосунках з сім'ями, які також виховують дитину з інвалідністю; матерям дітей-інвалідів з середнім рівнем тривожності притаманні: значно нижчі рівні агресії та депресії, відносна незалежність від зовнішнього впливу, орієнтованість на власну думку, але разом з наведеними характеристиками можлива схильність до психосоматичних захворювань. За результатами дослідження можна зробити висновок, що у високотривожних матерів дітей-інвалідів в більшій мірі проявляється соціально-психологічна дезадаптованість, ніж у середньотривожних.

Встановлено зовнішні фактори соціально-психологічної дезадаптованості матерів, які виховують дитину з інвалідністю: факт інвалідності дитини, напруження взаємин в сім'ї, соціальна ізоляція, низький ступінь особистісної реалізації в соціумі, проблеми професійного самовираження та ін.

Вище зазначені показники дезадаптованості матерів дітей-інвалідів засвідчили про необхідність проведення з ними психокорекційної роботи.

6. Запропоновані програма психокорекції соціально-психологічної дезадаптованості матерів дітей-інвалідів та її модель, що охоплювали: просвітницький, консультативний та корекційний блоки роботи.

За результатами формувального дослідження виявлено зростання показників емоційного та поведінкового компонентів соціально-психологічної дезадаптованості матерів дітей-інвалідів, що вказує на позитивні зміни в прийнятті матерями факту інвалідності дитини, зменшення авторитаризму та бажання контролювати всі сфери діяльності дитини, збільшення підкріплення ініціативи та активності та зменшення соціальних тривог матерів тощо.

Показники когнітивного та комунікативного компонентів соціально-психологічної дезадаптованості потребують додаткової психокорекції, наприклад, тренінгу з розвитку комунікативних вмінь.

7. Було проведено порівняльне дослідження внутрішніх чинників соціально-психологічної дезадаптованості до та після участі матерів дітей-інвалідів в психокорекційній програмі. Виявлено, що рівень особистісної тривоги у матерів зазначеної групи значно знизився, дана особливість пояснюється зняттям внутрішньої психологічної напруги та дискомфорту.

Після формувального експерименту в групі високотривожних матерів дітей-інвалідів виявлено збільшення показників депресії, зменшення вербальної агресії, почуття провини, негативізму та підозрливості. Дану особливість можна пояснити тим, що в зв'язку із зниженням показників тривожності та зменшенням впливу захисних механізмів вони перейшли в своєму психологічному стані з фази агресії (гніву) у фазу депресії, що відповідає динаміці переживання втрати образу «ідеальної дитини» та рух у напрямку прийняття дитини з інвалідністю. В групі середньотривожних показники депресії знизились, що вказує на внутрішню стабілізацію особистості матері та перехід даної групи до переживання прийняття інвалідності дитини, що в подальшому надасть можливість конструктивної взаємодії членів досліджуваних сімей.

Отже, за результатами формувального експерименту можна зробити висновок про достатньо високу ефективність розробленої психокорекційної програми.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми, що розглядається. Предметом подальших досліджень можуть стати вивчення впливу інвалідності дитини на формування соціально-психологічної дезадаптованості інших членів родини; особливостей дезадаптованості членів родин дітей-інвалідів в ситуації конфліктів, впливу темпераменту матерів дітей-інвалідів та інших психологічних чинників на динаміку їхньої дезадаптованості та ін.

Основний зміст дисертації відображено у таких публікаціях:

1. Чухрій І. В. Особенности социально-психологической дезадаптированности матерей детей-инвалидов разного возраста / И. В. Чухрій // Научные исследования: информация, анализ, прогноз: монография (международная) / И. В. Чухрій, Г. М. Агеева, В. Н. Багрий, И. А. Беца и др.; [под. общ. ред. проф. О. И. Кирикова]. – Книга 38. – Москва : Наука информ; Воронеж: ВГПУ, 2012. – С.139-147.
2. Чухрій І. В. Психологічні особливості тривоги та причини її виникнення у матерів, що виховують дітей-інвалідів / І. В.Чухрій // Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України імені Б.Хмельницького. – 2007. – № 40. – С. 297-299.
3. Чухрій І. В. Батьківсько-дитячі відносини як чинник соціально-психологічної дезадаптованості матерів дітей-інвалідів / І. В.Чухрій // Психологія і суспільство. – 2011. – №4. – С. 94 – 101.
4. Чухрій І. В. Чинники соціально-психологічної адаптації матерів, які виховують дитину-інваліда / І. В.Чухрій // Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами: збірник наукових праць. – 2012. – №9 (11). – С. 171-181.
5. Чухрій І. В. Суб'єктивне переживання матерів інвалідизації дитини / І.В.Чухрій // Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка НАПН України [за ред. С.Д.Максименка]. – 2012. – Т. XIV, ч. 1. – С. 372-379.

6. Чухрій І. В. Особливості психокорекції соціально-психологічної дезадаптованості матерів, які виховують дітей-інвалідів / І. В. Чухрій // Наука і освіта. – 2012. – №10 /CVXI. – С. 241-246.
7. Чухрій І. В. Особливості соціально-психологічної дезадаптованості матерів дітей-інвалідів та її психокорекція : [Електронний ресурс] / І. В. Чухрій // Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. – 2013. – Вип. 1. – Режим доступу до журн. : <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/Vnadps/>
8. Чухрій І. В. Теоретичний аналіз проблеми соціально-психологічної дезадаптованості матерів дітей-інвалідів. / І. В. Чухрій // Нові технології навчання: науково-метод. збірник. – 2011. – Вип. 69., ч. II. – С. 290-293.
9. Чухрій І. В. Психолого-педагогічні засоби корекції дезадаптованості матерів, які виховують дітей-інвалідів / І. В. Чухрій // Деструктивні емоційні стани учнів: генеза, психологічні механізми, профілактика та корекція: зб. наук. праць. – Вінниця: ВОІПОПП, 2012. – С. 117-120.
10. Чухрій І. В. Історичні аспекти становлення освіти для осіб з особливими потребами / І. В. Чухрій : матеріали XI наук.-практ. конф. [«Наука і навчальний процес»], (Вінниця, 7-8 квітня 2011 р.) / МОН України, Вінницький соціально-економічний інститут університету «Україна». – Вінниця: ВСЕІ, 2011. – С. 166-169.
11. Чухрій І. В. Переживання посттравматичних станів батьками, що виховують дитину з функціональними обмеженнями / І. В. Чухрій : матеріали І наук.-практ. конф. [«Актуальні проблеми практичної психології»] / МОН України, Вінницький соціально-економічний інститут університету «Україна». – Вінниця: САМІЗДАТ, 2012. – Вип. 2. – С. 28-30.

АНОТАЦІЇ

Чухрій І.В. Особливості соціально-психологічної дезадаптованості матерів у ставленні до дітей-інвалідів та її психокорекція. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук зі спеціальності 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія. – Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського», Одеса, 2013.

Дисертацію присвячено дослідженню особливостей соціально-психологічної дезадаптованості матерів у ставленні до дітей-інвалідів. Робота містить теоретичне обґрунтування, методичні засади та результати емпіричного дослідження з цієї проблематики.

У дослідженні уточнено визначення соціально-психологічної дезадаптованості матерів, які виховують дитину з інвалідністю, запропонована модель, визначено фактори, чинники, показники її розвитку. Виділено та досліджено такі компоненти ставлення матерів до дітей-інвалідів, як когнітивний, поведінковий, емоційний та комунікативний. У роботі розроблені та апробовані модель і програма психокорекції соціально-психологічної дезадаптованості матерів дітей-інвалідів, що охоплюють комплекс психолого-педагогічних засобів, спрямованих на зниження таких її проявів, як

тривожність, депресивність, агресивність, та ін. Реалізація корекційної програми дала позитивні і достовірні результати, що засвідчило можливість її використання для профілактики і корекції соціально-психологічної дезадаптованості їх матерів.

Ключові слова: соціально-психологічна дезадаптованість, дитина-інвалід, матері, батьківське ставлення, негативні емоційні стани, психокорекція.

Чухрий І.В. Особенности социально-психологической дезадаптированности матерей в отношении к детям-инвалидам и ее психокоррекция. – Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени кандидата психологических наук по специальности 19.00.07 – педагогическая и возрастная психология. – Государственное учреждение «Півдєноукраїнський національний педагогический университет имени К.Д. Ушинского», Одесса, 2013.

Диссертация посвящена исследованию особенностей социально-психологической дезадаптированности матерей в отношении к детям-инвалидам. Работа содержит теоретическое обоснование, методические основы и результаты эмпирического исследования по данной проблематике.

В исследовании уточнено определение социально-психологической дезадаптированности матерей, которые воспитывают ребенка с инвалидностью, предложена модель, определены факторы, показатели ее развития. Выявлены внешние факторы социально-психологической дезадаптированности матерей, которые воспитывают ребенка с инвалидностью: факт инвалидности ребенка, напряженные взаимоотношения в семье, социальная изоляция, низкий уровень личностной реализации в социуме, проблемы профессионального самовыражения и др., а также определены внутренние психологические факторы: внутрличностные конфликты, депрессивность, агрессивность, тревожность, акцентуации характера и другие. Выделены и исследованы такие компоненты отношения матерей к детям-инвалидам, как когнитивный, поведенческий, эмоциональный и коммуникативный.

В диссертации разработаны и апробированы модель и программа психокоррекции социально-психологической дезадаптированности, отношений матерей к детям-инвалидам, которые охватывают комплекс психолого-педагогических средств, направленных на снижение таких ее проявлений, как тревожность, депрессивность, агрессивность, и др. По результатам исследования выявлено, что уровень личностной и ситуативной тревоги матерей детей-инвалидов значительно снизился. В группе высокотривожных матерей детей-инвалидов наблюдается повышение показателей умеренной и выраженной депрессии, что указывает на особенности динамики переживания при рождении ребенка-инвалида (переход к фазе депрессии является необходимым для развития принятия инвалидности ребенка). У среднетривожных матерей детей-инвалидов показатели выраженной депрессии после участия в психокоррекционной программе

отсутствуют, а показатели умеренной депрессии снизились, что указывает на внутреннюю стабилизацию. В группах матерей детей-инвалидов после психокоррекционного влияния выявлено снижение чувства вины, раздражения, негативизма и вербальной агрессии, что свидетельствует о принятии инвалидности ребенка. Также результаты исследования показали положительные изменения в эмоциональном и поведенческом компонентах отношения к детям-инвалидам всех матерей экспериментальной группы.

Реализация коррекционной программы дала положительные и достоверные результаты, что свидетельствует о возможности ее использования в процессе реабилитации детей-инвалидов и профилактики и коррекции социально-психологической дезадаптированности их матерей.

Ключевые слова: социально-психологическая дезадаптированность, ребенок-инвалид, матери, родительское отношение, отрицательные эмоциональные состояния, психокоррекция.

Chukhrii I.V. Features of social-psychological disadaptation of mothers in their attitude to disabled children and its psycho-correction. – Manuscript.

Dissertation for obtaining of the scientific degree of a Candidate of Psychological Sciences in the specialty 19.00.07 – Pedagogical and Developmental Psychology – State Establishment of South-Ukrainian National Pedagogical University named after K.D.Ushynsky, Odessa, 2013.

The Dissertation is dedicated to investigation of features of social-psychological disadaptation of mothers in their attitude to disabled children. The research paper contains a theoretical argumentation, methodological basis and results of the empiric investigation of the given problems.

In the research paper the definition of social-psychological disadaptation of mothers bringing up the disabled children has been defined more exactly, the model has been developed, factors, causes, indices of its development have been specified. Cognitive, behavioral, emotional and communicative components of mother's attitude to disabled children have been determined and investigated. The model and program of psycho-correction of social-psychological disadaptation of disabled children's mothers have been developed and approved in this paper. They cover the complex of psychological-pedagogical means directed to reduction of such disadaptation manifestations as the inner-personal conflict, disturbance, depressiveness, aggression, accentuations of personal traits, etc. The implementation of the correction program have provided the positive and significant results that evidence the possibility of its using in the process of the disabled children rehabilitation and preventive measures and correction of the social-psychological disadaptation of their mothers.

Key words: social-psychological disadaptation, disabled child, mothers, parents' attitude, negative emotional states, psycho-correction.